

KERESKEDELMI ÚTVONALAK A KÁRPÁT-MEDENCE, ÉSZAK-ITÁLIA ÉS GÖRÖGORSZÁG KÖZÖTT A KORAI VASKORBAN

Az utóbbi évek régészeti leletei egyre több bizonyítékot szolgáltatnak arra vonatkozólag, hogy Közép-Európa és Görögország között a bronzkor és a korai vaskor folyamán kereskedelmi kapcsolatok állottak fenn. Elég, ha ebben az összefüggésben a Dohnsen-i mykénéi bronzcsészére¹ vagy a Würzburgban a Marienbergben talált attikai edénytöredékekre² utalunk. Míg azonban a Mykénai és Közép-Európa közötti kapcsolatok létezésének általános megállapításán túlmenni ma még aligha lehetséges, a Görögország és a Kárpát-medence között a korai vaskorban megfigyelhető összefüggéseket már történetileg is meg tudjuk fogni. A régészeti leletek és az antik források segítségével a kutatást ma már képessé teszi arra, hogy az ezen a területen a korai vaskor második felében fennálló ethnikai viszonyokat és végbemenő történeti folyamatokat világosan vázolni tudja.

A Hallstatt C–D periódusok leletanyagából Magyarországon a régészeti kutatásnak sikerült egy fontos leletcsoportot meghatározni, amely többnyire a „Nagy-Alföld szkítakori leletcsoportja” vagy egyszerűen „Szentés-Vekerzug-i leletcsoport” néven szerepel a tudományos irodalomban.³ Ezt a leletcsoportot egyebek közt ló- és kocsitemetkezések, egy sajtáságos zablatípus, az összetett íjj és az északi Dnyeper-vidékhez, valamint a Kaukázushoz fűződő erős kapcsolatok jellemzik. A csoport súlypontja a Nagy-Alföld keleti részében fekszik, de erős kisugárzása van nyugat, különösen Szlovénia felé, ahol Brezje és Magdalenska Gora lelőhelyek képviselik. A leletcsoport egyes tárgytipusai azonban ennél még lényegesen nagyobb területen terjedtek el.

E leletcsoport ethnikumának többnyire a szkítákat tekintik,⁴ vannak azonban más elgondolások is e csoport népességének meghatározására. Míg C. Jullian 1906-ban még az egész Hallstatt-kultúra ethnikumát és a kelták elődeit a Keleti-Alpokban és az Al-Duna vidékén a sigyn-

nákban látta⁵ s 1907-ben J. Myres is lényegében ugyanezt a véleményt nyilvánította,⁶ egy előadásban 1948-ban megkíséreltem bizonyítani, hogy ez a törzs ennek az említett, akkor még eléggé körülhatárolatlan leletcsoportnak a népessége volt. Tőlem függetlenül (előadásom nem jelent meg nyomtatásban)⁷ ugyanez a gondolat merült fel 1955-ben H. W. Haussig egyik munkájában.⁸ Később, 1958-ban hasonló véleményt nyilvánított T. Sulimírski is.⁹ Valóban, ennek a feltevésnek a helyessége sokoldalúan igazolható.

„Eines der umstrittensten Völker des Altertums. . . sind die Sigynnen” — ezzel a megállapítással kezdte J. Markwart a sigynnákról szóló, 1932-ben megjelent terjedelmes tanulmányát.¹⁰ E nép ethnikai és történeti helyzetének meghatározása azonban valójában nem iktözik olyan nagy nehézségekbe, mint azt ezek után első pillantásra gondolhatnánk. A sigynnákról a legmegbízhatóbb tudósítást Hérodotos adja történeti munkájának V. könyvében (9. c.): *μούνους δὲ δύναμι πωθέσθαι οἰκέοντας πέριγν τοῦ Ἰστρου ἀνθρώπους τοῖσι οὐνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτι δὲ χρωμένους Μηδικῇ. τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λασίους ἅπαν τὸ σῶμα, καὶ ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βάθος τῶν τοιχῶν, σμικροῦς δὲ καὶ σιμοῦς καὶ ἀδυνάτους ἀνδρας φέρειν, ζευγνυμένους δὲ ὑπ' ἄρματα εἶναι ὀξυτάτους ἄρματα-λατέειν [δὲ] πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. κατήκειν δὲ τοῦτον τοὺς οὐρούς ἀγροῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῷ Ἀδρίῃ. εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι ὅκως δὲ οὗτοι Μήδων ἀποικοὶ γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μαζοῦ χρόνῳ. σιγύννας δ' ὧν καλέουσι Αἴγνες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλῆς οἰκέοντες τοὺς καπύλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα.* „Egvedül azokról az Istroszon túl lakó emberekről sikerült tudomást szereznem, akiknek *Sigynnai* (pl.) a neve és mēd öltözetet viselnek. Lovaik egész testét pedig hosszú szőr borítja, öt ujjnyi is van a szőrük hosszúsága, kicsik és kosfejűek és lovaglásra alkalmatlanok, de kocsiba fogva igen

¹ Vö. *Sprockhoff, E.*, Eine mykenische Bronzetasse von Dohnsen, Kreis Celle. Germ. 39 (1961) 11–22.

² *Mildenberger, G.*, Griechische Scherben vom Marienberg in Würzburg. Germ. 41 (1963) 103 sk.

³ Vö. *Párducz M.*, Graves from the Scythian Age at Ártánd. Acta Arch. Hung. 17 (1965) 137—: Ua. Western Relations of the Scythian Age Culture of the Great Hungarian Plain. Acta Ant. Hung. 13 (1965) 273—.

⁴ Ld. e kérdésre *Párducz M.*, Acta Ant. Hung. 13 (1965) 290—.

⁵ *Jullian, C.*, RĚA 8 (1906) 119—.

⁶ *Myres, J. L.*, The Sigynnae of Herodotus. An Ethnological Problem of the Early Iron Age. Anthr. Essays presented to E. B. Taylor (Oxford 1907) 261.

⁷ „A kimmer kérdés”, nem azonos ugyanilyen c. sokszorosításban megjelent tanulmányommal.

⁸ *Haussig, H. W.*, Herodot. Historien. (Herausgeber) 701, 14. j.

⁹ *Sulimírski, L.*, Die Skythen in Mittel- und Westeuropa. Ber. ü. d. V. Int. Kongr. f. Vor- und Frühgeschichte Hamburg 1958 (Berlin 1961). 793—.

¹⁰ *Markwart, J.*, Die Sigynnen. Caucasia 10 (1932) 1.

gyorsak: ezért a bennszülöttek kocsihúzásra használják őket. Ezeknek (ti. a sigynnáknak) a határai pedig az Adriánál lakó venétekig érnek. Azt mondják róluk, hogy a médek leszármazottai; de hogy ezek hogyan lehetnek a médek leszármazottai, én ugyan nem tudom megmondani, azonban a távoli múltban minden megtörténhetett. A Massalia fölött lakó ligurok pedig sigynnáknak nevezik a kereskedőket, a kyprosiak meg a lándzsákat.”

Az a polémia, amely Hérodotos szavaiból ki-
csendül, arra mutat, hogy tudósításának a forrása Hekataios *Periéghésis*-e volt.¹¹ Míg Hérodotos Olbia-i tartózkodása következtében a szkítákra és az azokkal északon és keleten szomszédos törzsekre vonatkozóan sokkal tájékozottabb volt, mint Hekataios, utóbbi pontosabb ismeretekkel rendelkezett a Duna vízrendszerére vonatkozólag. Így Hérodotos munkájának IV. könyvében az Istros mellékfolyóinak leírását is tőle vette át.

Ez a két tudósítás — a Duna vízrendszerének leírása és a sigynnákról szóló elbeszélés — szorosan összefügg egymással. Hérodotos, ill. forrása ismeri „az agathyrsosek földjéről folyó Marist (= a Maros és a Tisza alsó folyása)”, valamint „az ombrikosoktól észak felé folyó két folyót, a Karpist és az Alpist”, amelyeket nyilvánvalóan a Szávával és Drávával kell azonosítanunk. Semmi kétség sem állhat fenn abban a tekintetben, hogy a sigynnákat éppen ezen a területen, az agathyrsosektől nyugatra s a Duna középső folyásától keletre kell keresnünk. Mivel ez a tudósítás a Duna folyását csak a Fekete-tengertől a Dráva torkolatáig ismeri pontosabban, abban sem lehet kételkednünk, hogy Hekataios erre vonatkozó ismereteit csak a Duna torkolat-vidékén, Histriában szerezte. Ebből egyrészt az következik, hogy Hekataios tudósítása a histriai görögök földrajzi és néprajzi ismereteit tükrözi. Másrészt mindez kétségtelenné teszi, hogy a histriaiak egészen a Duna középső folyásáig felhatoltak és kereskedelmet folytattak a Nagy-Alföld lakosságával.

Az i. e. 530 körüli időben élénk kereskedelmi kapcsolatok jönnek létre Athén és Histria között. Ennek az iongyarmatvárosnak a kereskedői ebben az időben a Duna mentén már egészen a Dráva torkolatáig felhatoltak és többek közt attikai importédenyeket is vittek erre a területre, amelyekből néhány darab — nyilván a közvetítő kereskedelem útján — eljutott Közép-Németországba. E kereskedelmi utak révén Histria ion kereskedői megismerkedtek a Duna vízrendszerével a Dráva torkolatáig, s kapcsolatba kerültek az ott lakó sigynnákkal. Éppen ebben az időben, hozzávetőleg 520 körül látogatta meg Hekataios, a nagy ion földrajztudós Histriát és a histriaiaknak a sigynnákra és a Duna vízrendszerére vonatkozó tudósításait *Periéghésis*-ébe beledolgozta.

Így jött létre kereskedelmi kapcsolat az i. e. VI. század harmincas és huszas éveiben Histria

közvetítésével a sigynnák területe és Görögország között. A sigynnákról szóló tudósítás éppen ennek az eseménynek köszönheti létrejöttét. A mondatból világosan kitűnik, hogy a sigynnák népe a VI. században éppen azon a területen élt, amelyen „a Nagy-Alföld szkítakori csoportjának” leletei előkerültek. „A Nagy-Alföld szkítakori leletcsoportja” ethnikumának a sigynnákkal való azonosítása szempontjából döntő fontosságú az a körülmény, hogy e csoporthoz tartozó leletek Szlovéniában is előkerültek. Ez által ugyanis e leletcsoport kiterjedése nyugat felé az Adriai-tenger irányában is bizonyítható. Ez pontosan egybevág Hérodotosnak azzal a tudósításával, amely szerint a sigynnák területe az Adriai-tenger-nél lakó venétek szomszédságáig terjed.

Hérodotos tudósítása kitűnő összhangban áll a leletcsoport régészeti anyagával is. A ló- és kocsitemetkezések fényesen igazolják a lótarás és a kocsihajtás fejlettségét a sigynnáknál. De a régészeti leletek segítségével a venétek és sigynnák közötti kapcsolatok is világosan nyomon követhetők. A Waatsch-i leletek között előkerült többek közt a Szentcsanak-Vekerzug-i zablatípus, de ugyanott találtak egy venét felirattal ellátott sisakot is.¹² Bökönyi Sándor kutatásai a sigynna lovak importját is meggyőzően kimutatták a venétek-nél.¹³ A Szentcsanak-Vekerzug-i lovak 135 cm-es marmagasságukkal középhegyet foglalnak el a 145–150 cm-es marmagasságú szkíta lovak és a lényegesen kisebb testű nyugati lovak között. Mint Hérodotos kiemeli, a sigynnák lovai lovaglásra kevésbé voltak alkalmasak, azonban kocsi-
fogva igen gyorsak voltak. Így érthető, ha a venétek importálták a sigynna lovakat.

A kereskedők „sigynna” elnevezése a liguroknál valószínűleg ugyancsak a sigynnák nyugati kereskedelmével áll összefüggésben. Jól ismert ugyanis az a jelenség, hogy a kereskedők törzs- vagy népvénét sokszor „kereskedő” értelemben használják. Ha e magyarázat helyesnek bizonyul, akkor a ligur „sigynna” = „kereskedő” szó azt bizonyítja, hogy a sigynna kereskedők áruikkal a venétek területén keresztül egészen a ligurokig eljutottak.

Nem lehetetlen, hogy a sigynnák mint kereskedők a Velemszentvid-i műhelyek termékeinek és más fémkészítményeknek az elterjedésében is nagy szerepet játszottak. E mellett szól Hérodotosnak az az adata, amely szerint egy lándzsatípust a kyprosiak *σιγύνη*-nek nevezték. Más források szerint ez az elnevezés a makedónoknál *σιγύνη* vagy *σίγνος* alakban, az illíreknél pedig *sybina* formában volt ismeretes, és mint jövevényszó még az örménybe (*suin*) és a szírbe (*suwinyāthā*) is eljutott. Mivel gyakori jelenség, hogy egy árucikket arról a népről neveznek el, ahonnan származik, ezeknek az adatoknak az esetében is arra gondolhatunk, hogy e szó eredetileg egy a sigynna

¹¹ Ld. Harmatta J., Quellenstudien zu den Skythika des Herodot. (Bp. 1941) 39—.

¹² Publikálatlan. Bökönyi Sándor szíves közlése.

¹³ Bökönyi, S., Acta Arch. Hung. 16 (1964) 234.

kereskedők által elterjesztett lándzsatípust jelölt.¹⁴ Így ezt a megjelölést leginkább az Ártánd-i típusú lándzsaheggyel hozhatnánk kapcsolatba, amely Párducz Mihály kutatásai szerint a Szent-Vekerzug-i csoport szomszédságában is széleskörűen elterjedt.¹⁵

A történeti kapcsolatok terén még tovább vezet az Észak-Itáliában lakó venétekhez irányuló sigynna ló-import. Alkman tanúbizonysága szerint a venét lovakat már a VII. században importálták Spártába, ahol mint versenylovak híresek voltak. Egyik helyén (frg. 1. 50) Alkman a κέλης Ἐνετικός-t, a „venét versenylovat” említi, míg egy másik töredékében (frg. 91) az Ἐνετίδας πῶλος στεφαναφόρος-ról, a „a koszorút viselő venét csikópárról” beszél. A sigynna lófajta, amely Hérodotos tanúbizonysága szerint a kocsiversenyhez különösen alkalmas volt, a venétek közvetítésével ilyen módon eljutott Görögországba és pedig elsősorban Spártába. Így a Kárpát-medence és Görögország között az Adriai-tengeren és a venétek területén keresztül már az i. e. VII. században közvetett kereskedelmi kapcsolat jött létre.

Ez a felismerés a Spárta és a venétek közötti kapcsolatok problémáját is új megvilágításba helyezi. A kutatás már régebben megállapította, hogy a venét *Reitia* istennő kultusza összefügg Artemis Orthia spártai istennő tiszteletével.¹⁶ Kísérlet történt arra is, hogy a *Reitia*-kultusz fogadalmi tábláskáinak feliratában görög nyelvi elemeket, mint az *akeo* kifejezés, mutassanak ki.¹⁷ P. Kretschmer ezeket az összefüggéseket azzal a feltevéssel akarta magyarázni, hogy a venétek elődei Artemis Orthia kultuszát és az *akeo* kultikus kifejezést még Itáliába való bevándorlásuk előtt vitték át a dóroktól, akik akkor Közép-Görögországban éltek.¹⁸ Ez a feltevés azonban megbukik azon, hogy a venétek és dórok között a dór vándorlás előtti időben közvetlen érintkezést nem tehetünk fel. De nehezen volna az is elképzelhető, hogy a venétek az *akeo* kultikus kifejezést több mint egy fél évezreden keresztül változatlan formában megőrizték volna.¹⁹ A venét *Reitia* kultuszának a spártai Artemis Orthia tiszteletével való rokonsága jól magyarázható azonban azokkal az élénk kereskedelmi kapcsolatokkal, amelyek a VII. században Spárta és a venétek között fennállottak.

A venét lovakat később Görögország más vidékeire is szállították. Így említi később Euripidész is a πῶλος Ἐνετίας-t, a „venét csikópárt” (Hippolytos 231). Az i. e. I. században azonban Strabón már csak a venét lótenyésztés nagy múltjáról tud tudósítani (V. 1, 9).

Mint láthatjuk, a régészeti leletek és az írásos források segítségével a Kárpát-medence és Görögország között a korai vaskori kapcsolatoknak két útvonalát is meg lehet állapítani. A korábbi, az i. e. VII. századtól kezdve fennálló útvonal az Adriai-tengeren és a venétek területén keresztül vezetett a sigynnához. Ezen az útvonalon juthattak ide a Nyugat-Magyarországon talált protokorinthosi vázák²⁰ és az Ártándon előkerült spártai hydria²¹ is. Később, az i. e. VI. század harmincas éveiben a Duna alsó folyása mentén Histrián keresztül is létrejött Görögország és a Kárpát-medence között egy kereskedelmi útvonal, amelynek a sigynnáról szóló tudósítást is köszönhetjük.

Külön filológiai és történeti, valamint régészeti problémát jelentenek a kaukázusi sigynnák. Ezekről ebben az összefüggésben csak annyit szeretnék megemlíteni, hogy a Magyarországon és a Kaukázus vidékén előkerült korai vaskori pintaderák közötti feltűnő kapcsolatok²² valószínűleg éppen ennek a törzsnek a létezésével magyarázhatók.²³

Külön filológiai és történeti, valamint régészeti problémát jelentenek a kaukázusi sigynnák. Ezekről ebben az összefüggésben csak annyit szeretnék megemlíteni, hogy a Magyarországon és a Kaukázus vidékén előkerült korai vaskori pintaderák közötti feltűnő kapcsolatok²² valószínűleg éppen ennek a törzsnek a létezésével magyarázhatók.²³

ТОРГОВЫЕ ПУТИ МЕЖДУ КАРПАТСКИМ БАСЕЙНОМ, СЕВЕРНОЙ ИТАЛИЕЙ И ГРЕЦИЕЙ В ЭПОХУ РАННЕГО ЖЕЛЕЗА

Резюме

При помощи археологических находок и литературных источников в раннем железном веке могут быть установлены два торговых пути между Грецией и Кар-

патским бассейном. Более ранний, существующий с VII века торговый путь привёл через Адриатическое море и страну венетов к сигиннам. По этому пути сигинские

¹⁴ Így már Myres, J. L., i.m. 261; Walde, A.—Hofmann, J. B., LEW³ II. 532 a fegyvernevet és a népnévet szintén összefüggésbe hozza egymással, s ugyancsak a népnévből magyarázza a „kereskedő” jelentésű szót. Újabban Haas, O., LB 3 (1961) 52—; ua. Messapische Studien. (Heidelberg 1962.) 164—, 185— szemmeláthatólag különválasztja az általa illír (messapus)-makedón alaknak tartott *subina* stb. alakot a népnévtől, s a fegyvernevet tartja elsődlegesnek. Felfogása nehezen egyeztethető össze a kyprosi *σίγννος* és a makedón *σιγνήνη* adatokkal. Lehet, hogy valójában két egymáshoz hasonló, de különböző eredetű szócsoporthal van dolgunk. A kérdés mindenestre új, alapos és minden adatra kiterjedő nyelvészeti feldolgozást igényel.

¹⁵ Ld. Párducz, M., Acta Arch. Hung. 17 (1965) 190—.

¹⁶ Ld. pl. Altheim, Er., Geschichte der lateinischen

Sprache. (Frankfurt am Main 1951) 41—, különösen 49—, u.i. régebbi irodalom.

¹⁷ PID I 88.

¹⁸ Kretschmer, P., G10. 30 (1943) 156 sk.

¹⁹ Egyébként *akeo* helyett valószínűleg *aieo* a helyes olvasat, ld. Rix, H., IF 65 (1960) 124—.

²⁰ Szilágyi, J. Gy., Ant. Tan. 2 (1955) 45 skk.; Programme et Discours des chercheurs hongrois a la Conférence Archéol. de l'Acad. Hongr. des Sciences, Bp. 1955, 178 skk.

²¹ Szilágyi, J. Gy., Actes du VIIIe Congr. Internat. d'Arch. Class., Paris 1965, 387 skk.; Ant. Tan. 13 (1966) 102 skk.

²² Ld. ezekre Párducz, M., Acta Ant. Hung. 13 (1965) 278.

²³ A MTA Ókortudományi Kongresszusán 1965. nov. 2-án elhangzott előadás.

лошади были импортированы к венетам и оттуда дальше в Грецию. С другой стороны по том же самом пути протокоринфские вазы, найденные в Западной Венгрии, а также спартанская гидрия из Артанда попали сюда. Позже, около 530 г. до н. э. возник другой торговый путь

между сигиннами и Грецией при посредничестве Истрии. В это время торговцы этой ионийской колонии уже продвинулись вдоль Дуная к устью Дравы и приносили известия о сигиннах, живущих на большой венгерской низменности.

Я. Харматта

FRÜHEISENZEITLICHE HANDELSWEGE ZWISCHEN DEM KARPATENBECKEN, OBERITALIEN UND GRIECHENLAND

Auszug

Mit Hilfe der archäologischen Funde und der literarischen Quellen lassen sich zwei früheisenzeitliche Handelswege zwischen dem Karpatenbecken und Griechenland feststellen. Der frühere, seit dem 7. Jh. v. u. Z. bestehende Weg führte durch das Adriatische Meer und das Venetergebiet zu den Sigynnen. Auf diesem Wege wurden die sigynnischen Pferde zu den Venetern und von dort weiter nach Griechenland importiert. Andererseits auf demselben Wege konnten die in Westungarn gefundenen frühkorinthischen Vasen und auch die in Artand entdeckte spartanische Hydria hierher gelangen. Später, in den dreißiger und zwanziger Jahren des 6. Jh. v. u. Z. kam ein Handelsweg zwischen dem Gebiet der Sigynnen und

Griechenland durch die Vermittlung von Histria zustande. In der Zeit um 530 v. u. Z. begann eine Periode von lebhaften Handelsbeziehungen zwischen Athen und Histria. Die Händler dieser ionischen Kolonie sind in dieser Zeit entlang der Donau schon bis zur Draumündung vorgedrungen. Durch diese Fahrten haben die ionischen Handelsleute das Flußsystem der Donau bis zur Mündung der Drau und zugleich auch die dort wohnenden Sigynnen kennengelernt. Gerade in dieser Zeit, um etwa 520 v. u. Z. besuchte Hekataios, der große ionische Geograph Histria, und die Berichte der Histrianer über die Sigynnen und über das Flußsystem der Donau hat er in seine Periegesis eingearbeitet.

J. Harmatta